

Reflexe jako „vynález“

Reflexe je myšlenkový, tedy „kulturní“ vynález, jehož všeobecný význam nesmí být přeceňován, ale jehož naprostá nezbytnost v některých ohledech musí být respektována. Podobně jako „pojmovost“ je i „reflexe“ či „reflexivnost“ velmi nakažlivá, zejména pro některé lidi; a zároveň má vůči ní mnoho lidí averzi nebo aspoň nechuť (možná právě pro její vtíravost a hlavně jakousi zvláštní tendenci k „emancipaci“ od lidských úmyslů a přání). A ještě jednu okolnost či příslušnost musíme zmínit: jako každý vynález vůbec, tak i tento je – zejména v počátečních dobách uplatňování – velmi „náchylný“ k zneužívání (lépe: k tomu, aby ho bylo zneužíváno). Tak, jako bylo pojmovosti velmi brzo zneužíváno ze strany rétorů a sofistů, tak bylo a dosud je prostředkům reflexe často vystavováno samo kritické myšlení, a to v ideologickém převleku, takže je reflexe jen napodobována, a to proti nejvlastnější povaze tohoto pozoruhodného myšlenkového vynálezu. Na rozdíl od sofistického zneužití pojmovosti, kterému lze čelit právě novými a novými reflexemi (takže sofistické argumenty nemají dlouhodobou odolnost a spoléhají jen na nedostatečnou myšlenkovou i věcnou vzdělanost lidí, tedy jinak řečeno spoléhají na to, že se lidé nechají oklamat a „ukecat“), reflexe má mnohem větší odolnost proti zneužití, neboť je schopna podrobit přezkoumávání každou myšlenku, každý výrok, každou „pozici“ a její „východisko“ – a dokonce i své vlastní výkony a jejich výsledky. Každá reflexe může být prověřována dalšími reflexemi, a tak to platí vlastně takřka bez omezení. Právě to však se může stát novým kamenem úrazu: ustavičně nové reflexe dříve nebo později ztrácejí nejen svou přesvědčivost (to záleží na vyškolenosti a vytrénovanosti reflektujícího, a jejich vady je možno v dalších reflexích odhalovat), ale také kus solidnosti, pevnosti a spolehlivosti. Zkrátka a dobře: kritičnost má v reflexi velikou oporu, ale nesmí to být opora jediná. Nejde jen o to, že aktuální myšlenková orientace reflektujícího myslitele je dalšími a dalšími reflexemi rozostřována, takže se musí uchýlovat k různým „formalismům“ (podobně jako v matematice), ale zejména proto, že i nejbystřejší a nejkritičtější zpětně prověřovaná reflexe a reflektovanost se sama o sobě, bez další pomoci, vposledu sama ocitá jakoby beze dna, bez pevné základny a končí v neurčitosti, nerozhodnutosti a zpochybnění všeho, čímž se zvrhá vlastně v opak toho, kvůli čemu byla zprvu ceněna.

(Písek, 080826-1.)